

# Wergeland som medisiner

Henrik Wergeland var teolog, men ikke alle vet at han også studerte medisin og botanikk, som den gang var beslektede fag. Overgangen fra teologi til medisin virker lite målrettet i dag, men på Wergelands tid fungerte prestene som medisinske hjelpere i Norges avkroker, hvor få leger drev praksis. Kunnskaper i botanikk var nødvendig for å kunne fremstille de medisiner som trengtes.

I 1833 var Wergeland 25 år, gammel nok til å få seg embete, og søkte – forgjeves – ledige prestestillinger over hele landet. Han hadde pådratt seg myndighetenes vrede ved å kritisere høyesterett etter domsneiderlaget i den såkalte Gardermosaken, og det gjorde man ikke ustraffet. Sommeren 1834 bestyrte han riktignok kallet på Eidsvoll mens faren og søsteren Camilla var utenlands, men da hadde han allerede begynt anatomistudiene på egenhånd. I juli skriver den fungerende sognepresten til vennen Ludvig Daa (1809–77): «Kom snart! Tag med dig hvem du vil – helst en Mediciner & Botanicus... Forleden stjal jeg et Liig fra en Grav, slog op Kisten iskjul, men alt var Sort, Olje, Orme, Mask og Raadenhed. Jeg maatte slæbe det ned igjen.» (1).

## Medisinstudent Wergeland

Wergeland betraktet medisinen som et friere yrke enn teologien, uten «grå emnenser» som trakk i trådene bak hans rygg. Samtidig hadde han, med sitt sosiale engasjement, sett nøden og den elendige helsetilstanden i hovedstadens fattige forsteder, særlig etter koleraepidemien som herjet i byen høsten 1833. Tilstanden ble beskrevet av professor Frederik Holst (1791–1871) i det medisinske tidsskriftet *Eyr* i 1834 (2), og dette har nok Wergeland hatt kjennskap til. I oktober samme år flyttet han inn til Christiania for å ta fatt på medisinen, samtidig som han tok privat-timer i botanikk. Dette holdt han på med i nesten to år, men tok ingen eksamen. Det skyldtes delvis den tidkrevende stil-lingen som vikarierende 2. amanuensis ved Universitetsbiblioteket som han fikk våren 1836, samtidig som han var redaktør for det opposisjonelle bladet *Statsborgeren*. Men at han trivdes med studiene, forstår vi av

diktet *Medicinerens Troesbekjendelse* fra 1835: «Vil du være fro og fri/ bliv en Mediciner! / Ingen mørk Theologi/ da din Hjerne piner...» (3).

Da som nå var anatomien grunnlaget for medisinske kunnskaper, og Anatomikammeret, som det het den gang, holdt til i den lave, gule bygningen som fremdeles ligger på byens gamle torg, nå med adressen Rådhus-gaten 19. Her begynte han anatomistudiene sammen med 25 andre studenter, under ledelse av professor Michael Skjelderup (1769–1852). I nabogården lå Universitetsbiblioteket. Det kongelige Frederiks Universitet var spredt over hele byen de første årene, til universitetskomplekset i Karl Johans gate sto innflytningsklart i 1852. Hovedstaden var liten, i 1835 var folkemengden bare 18 300 (4).

Anatomiundervisningen på Wergelands tid var basert på disseksjonsmateriale fra fengslene. Allerede i 1815 hadde Skjelderup inngått en avtale med Tukthuset ute i Vaterland (Storgaten 33), slik at «afdøde Tugthuslemmer blive hensatte paa Universitetets Anatomiekammer» (5). Også det såkalte Slaveriet på Akershus festning ble trukket inn som kadaverleverandør, en ordning som delvis opphørte i 1840-årene.

I den lille bygningen fra 1600-tallet hadde Skjelderup fått en snekker til å innrede et Theatrum anatomicum, og den hadde da – utrolig nok – fem værelser: auditoriet med plass til 70 tilhørere, en disseksjonsstue, kjøkken og to kammers, hvorav det ene var prosektors bolig. Man håpet å få et fortau utenfor, «da Huuset tager uendelig Skade af alt det Vand, som Høst og Vaar strømmer an paa Huuset og trækker ned i Kjælderens» (5).

I et brev til den danske kritiker Peder L. Møller (1814–65) har Wergeland angitt året 1834 som avgjørende for hans diktning. Nå «begyndte han at skjældne mellem Godt og Ondt» (6). Samfunnskritikken kommer tydelig frem i dikt som *Forstædernes Klagesang* (1836) og i skriftene *For Arbeidsklassen* fra 1839. Her finner vi også historien *Hvor snart det gaar*, om den unge piken Marthe som ender som «offentlig fruentimmer» – en forløper til realismen og Christian Kroghs *Albertine*, en menneskealder senere.

## Disseksjonen

*Pigen paa Anatomikammeret* fra 1837 er et av Wergelands bitreste angrep på dobbeltmoralen og utnyttelsen av fattige. Her

beskrives den unge, trolig prostituerte kvinnen som endte sitt korte liv på Tukthuset. Kanskje har dikteren virkelig kjent henne igjen? Allerede innledningslinjene vitner om de primitive forholdene på «kammeret»: uhygienisk, uten hansker, i høyden et forkle som beskyttende disseksjonsantrekk og med utilstrekkelig belysning. Leseren får et kort og dramatisk innblikk i selve disseksjonen, som den gang var en ganske blodig affære og ikke uten risiko for å pådra seg smittsomme sykdommer. Per-fundering av legemer for å bevare bløtde-lene var ennå ikke tatt i bruk på Wergelands tid. Man begynte disseksjonen med innvol-lene som var minst holdbare i den naturlige forråtnelsesprosessen og avsluttet med skje-lettet. Materialet ble dårlig utnyttet, for samtidig brukte kirurgene likene til å trene på. Trene måtte de, for de opererte den gang uten noen form for narkose og måtte arbeide lynraskt.

I 1852 ble Anatomikammeret flyttet til Domus media. Man var fremdeles uten elektrisitet og innlagt vann, og hygienien forble så som så til langt inn i det 20. århundre, men disseksjonsmaterialet ble regulert ved lov av 20. mai 1899. «Pigen paa Anatomikammeret» var historie.

## Per Holck

per.holck@medisin.uio.no  
Avdeling for anatomi  
Institutt for medisinske basalfag  
Universitetet i Oslo  
Postboks 1105 Blindern  
0317 Oslo

Oppgitte interessekonflikter: Ingen

## Litteratur

1. Koht H, Jæger H. Henrik Wergeland. Samlede skrifter. V. Brev, Retsindlæg. Oslo: Steenske, 1930: 173f.
2. Holck P. Koleraåret 1833. St. Hallvard [Selskabet for Oslo Byes Vel] 1977; 55: 111–9.
3. Amundsen L, Seip DA. Henrik Wergelands skrifter. Folkeutgaven. Bd 3. Oslo: Cappelen, 1960: 2f.
4. Femtiaars-Beretning om Christiania Kommune for Aarene 1837–1886. Kristiania, 1892.
5. Holck P. Michael Skjelderup: Nevrologia. E prae-lectionibus anatomicis. Oslo: Universitetet i Oslo, 1991: 5.
6. Nærup C. Wergeland. Skrifter i Udvalg. Bd. 4. Kristiania/København: Gyldendal, 1896.

Manuskriptet ble mottatt 29.4. 2008 og godkjent 20.5. 2008. Medisinsk redaktør Anne Gitte Hertzberg.

## PIGEN PAA ANATOMIKAMMERET

-- -- Jo det er Hende! O lys hid!  
 Og slip ei Kniven end paaglid  
 i denne Armes Hjerte!  
 O, der er rædsom Vittighed  
 i Lampens Blik, som stirrer ned  
 paa denne døde Smerte.

Saa kold dengang den aanded saae  
 den stolte Verden jo derpaa?  
 Og frække Øine skar  
 det Slør igjennem tidligt, som  
 den stakkels Piges Fattigdom  
 af gyldne Drømme bar.

Som Blomst i Isen frosset ind  
 jeg seer et Træk paa denne Kind,  
 som vel jeg bør at kjende.  
 Thi Fryden i min Barndomsleeg  
 før altfor høit min Skulder steeg  
 -- o var den ikke Hende.

Tvertsover boed' Hun for os,  
 i Armod født som i sit Mos  
 paa Taget Stedmorsblommen.  
 Fornemme Folk kun fatted svært,  
 at Blod saa fagert og saa skjært  
 af Fattigfolk var kommen.

Ak, mangt sligt Aasyn dog jeg saae  
 som Maanedsrosens Pragt forgaae,  
 som Sommerfuglestøvet!  
 Dem Skjebnens Haand for haardt vel tog  
 og Syndens Spor dem overjog  
 som Sneglens Sliim paa Løvet.

Wergeland H. Samlede skrifter. 2 bd. 1833–41. Kristiania: Steenske forlag, 1918–40. Diktet ble første gang trykt i *Bien* nr. XIX, 1. januar 1837.